

Diarienummer: DO 2025/2832

a.remissvar@regeringskansliet.se

a.iu@regeringskansliet.se

Yttrande över Etableringsboendelagen – ett nytt system för bosättning för vissa nyanlända (SOU 2025:35)

Diskrimineringsombudsmannen, DO, lämnar utifrån sitt uppdrag nedanstående synpunkter.

Tillgången till bostad är en av de grundläggande rättigheterna som fastslås i ett flertal internationella och EU-rättsliga dokument.¹ Därutöver framgår i flera specifika konventioner² att det likt diskrimineringslagen föreligger förbud mot att diskriminera på bostadsmarknaden. Tillgången till bostad är dessutom en viktig förutsättning för människor att kunna tillgodose sina rättigheter och möjligheter i samhället i stort.

Mot bakgrund av detta vill DO särskilt yttra sig om nedan förslag.

8.1 Vilka kriterier ska beaktas vid fördelningen?

DO vill särskilt uppmärksamma vikten av att inte diskriminera i samband med kommunernas deltagande i anvisningsbeslut. Utredningen framhåller vikten av kommuners delaktighet i anvisningsbesluten och enligt förslagen ska det nya kriteriet ”kommunens önskemål”³ delvis tas i beaktande. DO vill understryka att kommunernas önskemål inte får leda till diskriminering. I en dom från 2024 fälldes Staffanstorps kommun för diskriminering som hade samband med etnisk tillhörighet⁴ för att de tagit beslut om att inte ta emot kvotflyktingar efter ett anvisningsbeslut av en syrisk familj, samtidigt som de prioriterat mottagandet av ukrainska flyktingar. Mot den bakgrunden menar DO att det är viktigt att upprätta ett system som skyddar individer från diskriminerande preferenser vid anvisning.

¹ Exempelvis i artikel 11 i FN:s internationella konvention om ekonomiska, sociala och kulturella rättigheter (ICESCR) och artikel 25 i FN:s allmänna förklaring om de mänskliga rättigheterna, i artikel 34 i EU-stadgan om de grundläggande rättigheterna och artikel 31 i europeiska sociala stadgan.

² FN:s kvinnokonvention (CEDAW) och internationella konventionen om avskaffande av alla former av rasdiskriminering (CERD).

³ SOU 2025:35, sid. 38.

⁴ Målnummer FT 1671-24, Lunds tingsrätt.

DO välkomnar utredningens förslag att ge förtur till familjer med barn i anvisningsförfarandet med hänvisning till att barn är särskilt skyddsvärda.⁵

10.1 En skyldighet för kommuner eller en rättighet för nyanlända?

DO ser gärna en enhetlig och likvärdig modell för nyanlända som avser etableringsboenden som tillhandahålls av kommuner, som gäller i hela landet och som garanterar alla i målgruppen ett boende. Det skapar förutsägbarhet och ökar chanserna till etablering i samhället och för den enskilda att bättre kunna tillgodogöra sig sina rättigheter.

DO tillstyrker förslaget om nyanländas uttryckliga rätt till etableringsboende i lagen samt välkomnar att det därmed blir en *individuell rätt* eftersom det möjliggör för den enskilda att överklaga vid beslut om rätten skulle upphöra i förtid. Utredningen anför att tillgången till en bostad i hög grad påverkar den nyanländes livssituation och förutsättningarna för integration, samt att det därför är rimligt att kommunens beslut att inte längre ordna ett etableringsboende kan prövas genom förvaltningsbesvär. DO delar denna bedömning.⁶ Den individuella rätten möjliggör dessutom för förändringar i familje- eller relationsbilden under tiden för rätten till etableringsboendet och stärker den enskildas rättigheter och möjligheter till självbestämmande. Dock ser DO inte någon anledning att ta bort kommunens *skyldighet*. DO förespråkar att kommunernas skyldighet uttryckligen bör stå kvar i författningstexten, utöver tillägget om att det blir en *individuell rätt* för den nyanlända.

10.3 Nyanlända har en tidsbegränsad rätt till etableringsboende

DO avstyrker förslaget om att begränsa rätten till etableringsboende till maximalt tre år. I förarbetena till nuvarande lagstiftning framgår att ambitionen med lagen är att kommunerna i så stor utsträckning som möjligt bör erbjuda de nyanlända permanenta bostäder.⁷ DO förespråkar att den ambitionen fortsatt ska gälla och att etableringsbostäder, så långt det är möjligt, bör innebära permanenta lösningar. På så sätt kan individens behov, kommunernas förutsättningar och den allmänna etableringstiden, för nyanlända beaktas. Tre år kan exempelvis utgöra en minimigaranti.

⁵ SOU 2025:35, sid. 233–234.

⁶ SOU 2025:35, sid. 255.

⁷ Prop. 2015/16:54, sid. 18.

En sådan hantering skulle minska risken för hemlöshet, trångboddhet och öka möjligheterna till etablering samt ge bättre förutsättningar för nyanländas lika möjligheter och rättigheter i hela samhället, inte minst bidra till trygghet för den enskilda, öka förutsättningarna för egenförsörjning och deltagande i samhällslivet.

I utredningens konsekvensanalys lyfts dessutom att tidsbegränsningen kommer att ha störst negativ påverkan på kvinnor⁸ vilket kan få diskriminerande effekter.

DO tillstyrker förslaget att utvidga målgruppen för etableringsboende till att omfatta nyanlända med tidsbegränsade uppehållstillstånd som har löpt ut och som ansökt om en förlängning av uppehållstillståndet.

10.4 En nyanländ som ordnar sin egen bostad behåller sin rätt till etableringsboende i anvisningskommunen

DO tillstyrker förslaget att alla som omfattas av lagen erbjuds etableringsboende även om de på egen hand har ordnat ett boende vilket är en klar förbättring från idag där kravet att erbjuda bostad från kommuner enbart gäller de som inte på egen hand ordnat boende. Det möjliggör bland annat att kvinnor som utsätts för våld eller kontroll av sin partner får förbättrade möjligheter att lämna sin relation vilket utgör en viktig del för att våldsutsatta kvinnor ska kunna tillgodogöra sig sina rättigheter och möjligheter. Precis som det framgår av utredningen ökar dessutom möjligheten till rörlighet för studier och arbete när rätten till etableringsbostaden kvarstår vid en eventuell flytt, det i sin tur ökar nyanländas lika rättigheter och möjligheter på arbetsmarknaden och i samhället i stort.

Det är dock av största vikt att etableringsboende fortsatt ska vara frivilligt.

10.5 Rätten till etableringsboende och hyreslagen

Som en följd av att ombudsmannen avstyrker förslaget om att begränsa rätten till etableringsboende till tre år avstyrker DO också förslaget om att hyresgästers besittningsrätt i jordabalken inte kommer att gälla för de som erhåller hyresavtal som ingås inom ramen för etableringsboendelagen.

Utredningen framhåller att vissa kommuner, likt idag, förmodligen kommer att erbjuda ”vanliga” hyreskontrakt efter att rätten till etableringsboendet

⁸ SOU 2025:35, sid. 361.

löpt ut.⁹ Om det finns kommuner som vill och kan erbjuda mer långsiktiga boendelösningar ser inte DO behovet av att begränsa tiden eller undanröja möjligheterna för kommuner att erbjuda långsiktiga lösningar.

DO föreslår att det av författningskommentarerna framgår att kommuner ska eftersträva tillhandahållandet av ett och samma boende under perioden så långt det är möjligt, och om det är till fördel för den enskilda.

10.6 Rätten till etableringsboende kan i vissa fall upphöra i förtid

DO avstyrker förslaget om att villkora etableringsboendet. DO menar att det är viktigt att nyanlända deltar i etableringsinsatser som möjliggör för en långsiktig etablering för att alla på lika villkor ska kunna åtnjuta sina rättigheter och möjligheter i samhället. DO menar dock att de allra flesta nyanlända redan frivilligt deltar i etableringsinsatser. Dessutom finns redan incitamentssystem i andra delar av migrations- och etableringsområdet som är tillräckliga, till exempel för att få vissa ersättningsformer. Att villkora bostaden är oacceptabelt eftersom det riskerar att urholka en fundamental rättighet.

Ombudsmannen noterar att personer under 20 år och över 65 år är undantagna samt att de som inte *får* eller *inte blir* anvisade till något av de i utredningen uppräknade programmen också är undantagna. DO välkomnar det men anser inte att det är tillräckligt. Exempelvis kommer det ur rättighetssynpunkt uppstå besvärande oklarheter i situationer med barnfamiljer där föräldrarnas rätt till etableringsboende upphör att gälla i förtid utan att barnens rätt till etableringsboende hotas.

Att därutöver villkora boendet är inte proportionerligt och riskerar att få stora negativa konsekvenser för individer som blir av med sin etableringsbostad. Villkoret riskerar därigenom att få motsatt effekt i relation till utredningens syfte att ”integrationen av nyanlända [ska] fungera bättre”¹⁰. Nyanlända som i förtid förlorar sin rätt till etableringsbostad riskerar dessutom att drabbas av den diskriminering som nyanlända med exempelvis vissa funktionsnedsättningar, kvinnor och äldre redan drabbas av på bostadsmarknaden. På så sätt bidrar ett villkorat etableringsboende till att minska rättigheter och möjligheter för utsatta grupper av nyanlända och hotar deras grundläggande mänskliga rättigheter.

⁹ SOU 2025:35, sid. 356.

¹⁰ SOU 2025:35, sid. 433.

11.1 Kommuner ska erbjuda stöd i att söka bostad

DO välkomnar och anser att det är av största vikt att kommunerna ska erbjuda stöd i sökandet efter en mer permanent bostadslösning när treårsfristen gått ut, oavsett hur tidsfristen i modellen för etableringsboendet villkoras eller utformas.

Utredningen framhåller att tiden i bostadskö i många kommuner är längre än tre år och att det kan utgöra ett problem för de nyanlända som står utan bostad efter treårsfristen.¹¹ Dessutom förekommer diskriminering på bostadsmarknaden som utgör hinder för bland annat personer med viss etnisk tillhörighet¹². Det förekommer också bristande tillgänglighet som kan utgöra hinder för vissa personer med funktionsnedsättning och inkomstkrav som indirekt kan vara diskriminerande för bland annat kvinnor. Dessa diskriminerande effekter kan förstärkas av varandra, det vill säga leda till intersektionell diskriminering.

Ombudsmannen vill därför, i de föreskrifter som ska komplettera författningen, se tydliga, konkreta och långtgående krav på kommunerna att så långt det är möjligt eftersträva långsiktiga bostadslösningar för individen.

I utredningen saknas överväganden om behovet av minimistandarder för etableringsbostäder

I dialoger med organisationer i civila samhället har vi fått till oss att standarderna i vissa bostadstyper som erbjudits nyanlända varit mycket låga. I flera rapporter framkommer även att bostäder avsedda för nyanlända har haft stora brister, bland annat gällande tillgänglighet, trångboddhet, otrygghet, avstånd till transporter med mera¹³. Brister i olika hänseenden påverkar olika grupper av nyanlända på olika sätt negativt, till exempel barnfamiljer, äldre, kvinnor, hbtqi-personer och personer med funktionsnedsättning som utgör hinder för personer i dessa grupper att tillgodogöra sig sina rättigheter och möjligheter. Det strider mot internationella bestämmelser om lämpliga bostäder¹⁴. Mot denna bakgrund

¹¹ SOU 2025:35, sid. 390.

¹² DO 2021, ”Diskriminering vid tillhandahållande av hyresbostäder”, sid. 37.

¹³ Länsstyrelsen Stockholm 2020.

¹⁴ Artikel 11 i FN:s internationella konvention om ekonomiska, sociala och kulturella rättigheter (ICESCR) - Konventionsstaterna erkänner rätten för var och en till en tillfredsställande levnadsstandard för sig och sin familj, däribland tillräckligt med mat och kläder, och en lämplig bostad samt till ständigt förbättrade levnadsvillkor.

förordar DO att regeringen i den fortsatta beredningen av utredningens förslag överväger behovet av en minimistandard för etableringsboendena.

Beslut i detta ärende har fattats av diskrimineringsombudsman Lars Arrhenius efter föredragning av utredaren Malpuri Groth. I den slutliga handläggningen har också enhetschefen Cecilia Narby och experten Tarik Qureshi deltagit.

Lars Arrhenius